

Ironiaren kritika

JOANA GARMENDIA MUJICA¹

ILCLI. EHU

(Criticism in irony)

Abstract

Irony is acknowledged to be usually critical: the ironic speaker tends to exhibit an apparent positive attitude in order to communicate a negative valuation. The reverse is considered to be also possible though: the ironic speaker can praise by apparent blaming, although it seldom happens. This unbalance between the two sorts of ironic examples is the so-called asymmetry issue of irony. Here I shall deny the possibility of being ironic without criticizing — hence the asymmetry issue is an illusion. By claiming that irony is always critical I suggest an even stronger claim: criticism is what distinguishes irony from the similar phenomenon of metaphor.

Keywords: *Irony, implicatures, non-literalness, metaphor, criticism.*

Hiztunak, ironiko denean, kritikatu egiten du. Beti. Edo, bestela esanda: kritika da ironiaren ezaugarri bereizleetako bat. Horixe da lan honetan funtsean defendatuko dudana.

Hasteko, ironia zer den argituko dut, labur bada ere. Gero, kritika zeri deritzadan azalduko dut. Hurrena, nire tesi nagusia aurkeztuko dut: esaldi ironikoen badute beti kritikaren eitea. Bukatzeko, nire azalpenei egotz dakiekeen arazo bati erantzun diot —metafora kritikoen auziari—, eta, bidenabar, kritikak ironia eta antzeko beste zenbait fenomeno bereizteko aukera ematen digula erakutsiko dut.

---

¹ Eskerrak eman nahi dizkiet Kepa Kortari eta John Perryri, hemen jasotako ideiak haritzen lagundu didatelako. Eskerrak, baita ere, bi txostengile anonimoei, emandako gomendioengatik. Eta eskerrak Xalbador Garmendiari ere, aitari, beti bezala eta beti bezain ondo hizkuntza orraztu didalako.

1. Ironiaz

Ironia azaltzen duten teoria asko eta asko dago Pragmatikan. Nire proposamena *Ebb*-Teoria da: hiztun ironikoak esaldiaren eduki bat esango balu bezala² egiten du —hots, hiztunak agerian uzten du bere usteen edukiek ez dutela bat egiten esaldiaren eduki horrekin, eta diskordantzia hori intentzionala dela; beraz, hiztuna ez zaio eduki horri atxiki— eta eduki ironiko bat inplikatzeko (Garmendia *argitaratzeko*).

Ironiaz diharduten autore gehienek, bi puntu nagusitan egiten dute bat, oro har. Alde batetik, ironian ez dela ezer *esaten* baieztatzen dute. Hiztun ironikoak esaldiaren eduki lokutiboarekin³ zer egiten duen azaltzeko zenbait alternatiba aurkeztu dute: oihartzunezko aipamena egiten du (Sperber & Wilson 1986/95), antzestu egiten du (Clark & Gerrig 1984) edota esango balu bezala egiten du (Grice 1967a/1989).

Alternatiba horietako bakoitzari tiraka, ironia azaltzeko oso teoria pragmatiko desberdinak eratu dira. Aitzitik, autore guztiek onartzen duten puntu hori nahikoa zait hemen aldeztu nahi dudana argudioa funtsatzeko: ironian, esan ez den eduki bat daukagu, eta inplikaturat jo ohi den⁴ beste eduki bat.

Bestalde, autore gehienak bat datoz ironia kritikoa, negatiboa, izan *ohi dela* onartzean. Are gehiago: teoria gehienek kritikotasun hori kontuan hartzen dute ironia definitzean. Halere, gehientsuenek onartzen dute positiboa ere izan daitekeela ironia; laudoriozko diruditen zenbait ironia-kasu ezingo genituzke azaldu bestela. Azken adibide horiek ez dira oso ohikoak; ironia negatiboen eta positiboen arteko alde nabarmen horri «asimetriaren auzi» deritza.

Ironia-kasurik gehienetan, hiztunak jarrera positiboa erakusten du, eta jarrera negatiboa adierazten. Baina badira balizko kontra-adibideak ere, «ironia positibo» deritzenak. Ironia positiboak honako honetan bereizten dira: esango balitz bezala egin den edukiak (edo antzestu dena, oihartzunez aipatu dena, eta abar. Har bedi adierazpide hori «hiztunak *esan* ez duen edukia»ren

² «Esango balitz bezala» egitea Griceren esapidea da, jakina (Grice 1967b/1989, 41 or.). Gricek ez zuen alabaina kontzeptu hori zehazki definitu. Terminoa hari hartu diodan arren, datozenetan eskainiko dudana definizioari lotuta erabiliko dut nik.

³ «Eduki lokutiboa» Pragmatika Kritikoak proposaturiko terminoa da (Korta & Perry 2006a, 2007). Oro har «esaldiaren edukiA» esan ohi zaionaren parekoa da; hau da, Perryk (2001) «eduki erreferentzial», «eduki_l» edo «eduki ofizial» deritzanaren parekoa. Funtsean, desanbiguazioak egin eta testuinguruaren mendeko adierazpenen erreferentziak finkatu ondoren lortzen den edukia da.

⁴ Sperber & Wilson eta Clark & Gerrig dirateke salbuespenak hemen, ironian eduki bat eta bakarra dagoela baitiote: «In a radical departure from classical accounts, both mention theory and pretense theory claim that verbal irony involves only one meaning, the literal one.» (Sperber 1984, 130 or.).

ordezkotzat) —*ebb*-edukiak alegia— jarrera negatiboa erakusten du, baina inplikatu den edukiak jarrera positiboa komunikatzen du. Ironian gertatu ohi denaren aurkakoa gertatzen da, beraz.

Hona hemen ironia positiboaren adibide bat:

June azterketa bat egin berri du. Oso gaizki egin duela esan dio Ene-kori, behin eta berriz. Notak jasotzeko egunean June eta Eneko elkarre-kin daude, eta biek ikusten dute Junek hamar atera duela. Enekok:

(1) Oso gaizki egin zenuen azterketa, arraioa!

Gisa horretako adibideak ironia-kasutzat onartu ohi dira, nahiz eta ez di-ren motarik ohikoenekoak. Ohituagoak gaude itxurazko laudorio bidez adie-raziriko jarrera negatibora.

Ironia positiboak salbuespen huts direla nabarmen gelditzen da teoria pragmatikoen horiek nola jorratzen dituzten aztertzen dugunean. Gricek, esaterako, ez ditu aipatu ere egiten. Argi eta garbi dio hark hiztun ironikoaren jarrerak negatiboa behar duela, ez dagoela jarrera positibodun ironiarik:

Adibidez, esan dezaket *Alproja galanta zara zu!* zutaz iritzi ona dauka-danean, baina hori esatea txantxetan aritzea litzateke, ez ironiko izatea.⁵

Alabaina autore gehienak saiatu dira ironiaren jarrera-asimetria horri no-labaiteko azalpena ematen. Haien azalpenak *ad hoc* izan ohi dira.

Ironiaz ari direnean, hiztunaren jarrerak, oro har, arbuiozkoa edo gaitzespenekoa izan behar duela diote Sperberrek eta Wilsonen (Sperber & Wil-son 1986/95, 240 or.; Wilson & Sperber 1992, 75 or.). Jarrera hori zehaztasun handiagoz aztertzen duten beste zenbait lanetan (Sperber & Wilson 1981; Sperber 1984), ordea, onartzen dute badirela gaitzespena erakutsi arren aurkakoa komunikatzen duten ironia-adibide urri batzuk. Asimetriaren auzia benetakoa da, beraz.

Auzi horri dagokiola, Sperberren arabera (Sperber 1984, 133 or.), kultural-ki definitutako erregela eta arau ohikoek izaera positiboa izan ohi dute; erre-gela horiek denok ezagutzen ditugu, eta maiz erabili ohi ditugu. Horrenbes-tean, erregela positibo horiek guztiak eskuragarri daude uneoro, horien oihartzunezko aipamena egiteko. Izaera negatibodun erregelekin gauza bera gertatzen ez denez, ulergarri da ideia positibodun erregelekin negatibodunak baino maizago aipatzea oihartzunez. Horrekintxe azal dezakegu asimetriaren auzia.

⁵ «I can for example say *What a scoundrel you are!* when I am well disposed toward you, but to say that will be playful, not ironical.» (Grice 1967b/1989, 54 or.)

Clarkek eta Gerrigek ere antzeko bidetik erantzuten diote auzi honi: jendeak bizitzari arrakastaren eta ontasunaren arauetan oinarrituta begiratzen omen dio (tesi hau «Pollyannas»en istorioarekin lotu ohi da, bizitza arrosa koloreko betaurrekoekin ikusten zuen neskatoarekin⁶), eta horixe da ironikoak antzezgaitzat aukeratzen duen jendea (Clark & Gerrig, 1984: 122 or.)⁷.

Laburbilduz, ironia aztertu duten teoria askok horren kritikotasuna ezabatu edo ahuldu egin dute definizio orokorretik, ironia positiboaren adibide urri batzuk beren azalpenetara egokitu ahal izateko. Badirudi alternatiba bakarra kasu horiek ironiko ez direla esatea dela, baina ez du inork, Gricek izan ezik, halakorik egin nahi.

2. Kritikaz

Autore gehienek onartzen dute ironia negatiboa izan *ohi dela*. Dena den, guk puntu partekatutzat hartu dugun hori ez da termino beretan emana azaltzen teoria batean eta bestean. Horrela, Gricek, zabalegi aukeran, sentimendu, jarrera, ebaluazio, iritzi edo judizio batez hitz egiten digu:

(...) ironia estu lotzen zaio sentimendu, jarrera edo ebaluazio bat adierazteari. Ezin dut zerbait ironikoki esan, baldin esaten dudanarekin ez badut erakutsi nahi iritzi etsaitu edo erdeinuzko bat, edo sumindura edo arbuioaren gisako sentimendu bat.⁸

Sperberrek eta Wilsonnek, Gricek baino zehatzago, hiztun ironikoaren jarreraz soilik dihardute:

Esaldi ironiko batekin adierazitako jarrera beti da arbuiozkoa edo gaitzespenduna. Hiztunak bere burua aldendu egiten du oihartzundutako iritzitik, berak ez diola iritzi horri eusten erakutsiz. (Sperber & Wilson 1986/95, 239 or.)

⁶ Ideia horren azalpenarako, ikus Boucher & Osgood (1969).

⁷ Antzeppen Alusiboaren Teoriaren oinarrian ere antzeko erantzuna aurki genezake: arau sozialak positiboak izan ohi dira, eta horrexegatik erraztasun eta maiztasun handiagoz egingo dio alusioa horiei hiztun ironikoak (Kumon-Nakamura, Glucksberg & Brown 1995, 21 or.).

Kreuz eta Glucksbergek ere badute erantzunik asimetriaren auziarentzat: ustekari inplizituak arrakastari lotuak egon ohi dira, edo arau positiboek bestela. Hiztun ironikoak zailtasun handiegirik gabe gogoraziko dizkigu horiek. Alderantzizko kasuetan, aldiz, testuinguruak berezia beharko du izan (Kreuz & Glucksberg 1989, 376 or.).

⁸ «(...) irony is intimately connected with the expression of a feeling, attitude or evaluation. I cannot say something ironically unless what I say is intended to reflect a hostile or derogatory judgment or a feeling such as indignation or contempt.» (Grice 1967b/1989, 54 or.)

Clarkek eta Gerrigek Gricek esandakoetara jotzen dute zuzenean, haren hitzak errepikatzen baitituzte hiztun ironikoaren jarreraz-edo hitz egite-rakoan. Haverkatek, aldiz, judizio kualifikatzaile bat aipatzen digu:

Gure helburuetarako, garrantzitsua da nabarmentzea bai esperekin dena delakoa dela ere, hiztun ironikoaren asmoa judizio kualifikatzaileak adieraztea dela. Askotan azpimarratu izan da kualifikazio ironikoak mespretxuzkoak direla, horien helburu zehatza elkarrizketakidearen edo beste pertsonaren baten jokaera kritikatzeko baita.⁹

Guk puntu komuntzat daukagun horri, beraz, esan izan zaio sentimendu, jarrera edo judizio; negatiboa, ezkorra, gaitzespenekoa, zer den ere ez da argi geratzen, nahiz eta puntu honetan ñabardurek garrantzi handia dutela iruditzen zaigun. Formulazioan ados ez badaude ere, autore guztiak gauza beraz ari direla deritzat. Eta ironiaren ezaugarri bereizle horretaz jarduteko, *kritikotasunaz* ariko naiz hemendik aurrera. Horrekin bildu nahi dut autore batzuek eta besteek termino honekin edo harekin argitu nahi izan duten puntu hori.

Ironia kritikoa dela esatean zer esan nahi dudan zehaztuko dut jarraian. Beste asko bezala, hizketa arruntean esanahi nahiko zabalez erabiltzen den hitza dugunez, terminotzat hartzen dugun unetik kritikaren esanahi zehatza finkatzeari derrigorrezko deritzagu. Zehaztasunetan hasteko, gogo-egoerei buruz besteak beste Searlek jasotako bereizkuntza batetik abiatuko gara. Searleren arabera, bada gogo-egoerarik «kanpoan», «munduan», objekturik ez daukanik: horren adibide izan daitezke antsietatea edo euforia:

Horrela, esaterako, antsietate edo euforiaren sentimendu kontzienteek ez dute erantzunik honako galdera honentzat: «Zertaz zaude ansioso, edo zertaz zaude euforiko?». Kontzientziaren forma ez-intentzionalak dira horiek.¹⁰

Horietatik berezita, gogo-egoera intentzionalak dauzkagu, munduko zerbaitekikoak¹¹ diren gogo-egoerak:

⁹ «For present purposes, it is important to emphasize that whatever the type of assertive act may be, the intention of the ironic speaker is to express a qualifying judgment. It has often been pointed out that ironic qualifications are depreciatory, since they serve the particular purpose of criticizing the behavior of the interlocutor or other persons.» (Haverkate 1990, 90 or.)

¹⁰ «Thus, for example, there are conscious feelings of anxiety or elation for which there is no answer to the question, «What are you anxious about or what are you elated about?» These are non-intentional forms of consciousness». (Searle 1999, 65 or.)

¹¹ Baina, Perryk ohartarazten digunez, «Pentsamendu edo esaldi intentzional bat egon daiteke zuzenduta existitzen ez den objektu bati». Alegia, gogo-egoera intentzionalak munduko zerbaiti zuzentzen zaizkio, «zerbait» hori existitu ala ez.

[«An intentional thought or utterance can be directed at an object that does not exist». (Perry 2001, 153 or.)]

Berriro diot, munduko objektu edo gauza-egoerei gogoia nola zuzentzen ahal zaien, edo gogoia nola izan daitekeen horiei buruzkoa, era horiek guztiak biltzen ditu «intenzionalitatea» termino orokorrak.¹²

Bigarren mota horretakoa da, alde batetik, gure «kritikotasuna»: norbait eduki batekiko kritiko izan daiteke. Hein horretan, kritika jarrera proposizionalizat hartzen dugu:

«Jarrera proposizionala» Bertrand Russellen terminoa da, eta horrekin zera designatzen zuen: eduki proposizionala duten egoera mentalak, agente baten eta proposizio baten arteko erlaziotzat ulertuak. Jarrera proposizionalen aditzak dira «uste du», «nahi du», «desio du», «asmoa du», edo «badaki», eta baita beste asko ere —funtsean, gogoia eta hizkuntza deskribatzeko darabilgun hiztegiaren muina.¹³

Alegia, hiztun bat zerbaitekiko kritikoa da, proposizio batekin bil daitekeen zerbaitekikoa; «kritikoa izan», beraz, jarrera proposizionalen aditz izango da. Jarrera proposizionala den neurrian, kritiko izateak baditu loturak hiztunaren gainerako asmo, uste, helburu eta abarrekin.

Hiztun bat, beraz, zerbaitekiko kritikoa izan daiteke, eta zerbaitekiko kritiko izatea jarrera proposizional bat edukitzea da. Kritikaren kasuan, jarrera hori baloratiboa da proposizio batekiko: hiztunak eduki batekiko balorazio, ebaluazio edo iritzi bat dauka. Iritzi hori, halaber, negatiboa da beti kritikaren kasuan¹⁴. Kritiko izatea, proposizio batekiko jarrera baloratibo negatibo bat izatea da.

Negatibotasunaz gauza bat argitu nahi dut hemen: negatiboa ez da kritikaren objektu den proposizioa edo horrek biltzen duen gertaera, hiztunak horrekiko duen jarrera edo iritzia baizik. Alegia, gertaera bat edozein delarik ere, horrekiko jarrera beti izan daiteke positiboa edo negatiboa. Zentzu horretan, zerbait gaitzestea, zerbaitekiko destainez izatea, zerbait arbuizatzea eta gisakoak negatibo diren neurri berean izango da «kritiko izatea» balorazio negatibo bat.

Orain artekoa bilduz: kritikotasunaz ari garenean, hiztun bat zerbaitekiko kritiko dela esan dezakegu batetik. Horrek, zehatz esanda, zera esan nahi du: hiztunak badu jarrera proposizional bat, proposizio batekiko baloratiboa

¹² «Intentionality', to repeat, is the general term for all the various forms by which the mind can be directed at, or be about, or of, objects and states of affairs in the world.» (Searle, 1999: 85 or.)

¹³ «'Propositional attitude' is Bertrand Russell's term for designating mental states with propositional content, conceived as relations between an agent and a proposition. Propositional attitude verbs include 'believes,' 'wants,' 'desires,' 'intends' or 'knows' and many others — basically, the core of our vocabulary for describing minds and language.» (Korta & Perry 2006b)

¹⁴ Gera bedi argi, horrela, hizketa arruntean kritika positiboaz hitz egitea balekoa izanda ere, ez dugula adiera hori jasoko gure terminoan.

dena, eta negatiboki baloratiboa gainera. Horri deritzat, alde batetik, hiztunaren kritikotasuna.

Orain, bada besterik ere kritikari dagokionez: hiztunak, kritiko izatearen gogo-egoera hori adieraz dezake. Alegia, hiztunak, zerbaitekiko kritiko izateaz gain, zerbait kritika dezake. Kritikotasunaren bigarren alderdi horrek kritikatzearen ekintza biltzen digu: hiztunak, zerbaitekiko kritiko dela adierazten du (izan ala ez), alegia zerbaitekiko kritika egiten du, alegia zerbait kritikatzten du. Formulazio horiek guztiek alderdi bera biltzen digute: hiztun batek jarrera kritikoa adierazten du.

Bigarren alderdi hori argiago gera dadin, azal dezakegu, hizketa-ekintzen oinarriak erabiliz, hiztunaren kritikotasunaz, ekintza den neurrian, ari garenean, ekintza ilokutibo batez ari garela. Alegia, hiztunak zerbait kritikatzeko asmoa izan behar du, zerbaitekiko jarrera kritikoa adierazteko asmoa alegia, eta asmo hori betetzeko egiten du esaldia. Kritikatzea, beraz, ez da esaldiaren ondorioa, efektu perlokutiboan kasuan den moduan.

Kritikotasunean, beraz, bi maila bereizi ditugu: batetik, hiztun bat kritiko izan daiteke; bestetik, hiztun batek kritikatu egin dezake. Bigarren maila horrek, zerbait kritikatzeko alegia, aurrekoa suposatzen duela eman dezake: alegia zerbait kritikatzten duena zerbaitekiko kritiko dela. Hori hala izango da batzuetan, ez beti ordea: hiztuna zintzoa denetan soilik. Hiztun batek kritika dezake, jarrera kritikorik izan gabe; kasu horietan hiztuna ez da zintzoa izango, baina kritikatu, kritikatu du.

Argibide horiek emanda, itzul gaitezen ironiaren kasura. Hiztun ironikoa kritiko dela baieztatu dut, eta horrekin zera esan nahi dut zehazki: hiztunak, ironia bidez, kritikatu egiten duela, alegia hiztunak, ironia bidez, jarrera kritiko bat adierazten duela. Halaber, hiztunak jarrera kritiko bat izango du (adierazi duen jarrera horixe) baldin eta zintzoa izan bada kritika hori egitean.

Kritikatzearen ekintzari buruz ere eman behar dut beste argibide bat. Izan ere, ironiak bereizgarriak badu, kritika zuzenean ez eta sugerituta, iradokita egitea du bereizgarri, inplikatura bidez azken finean. Gera bedi ohar horrekin nolabait finduta, beraz, kritikatzeko ekintzatzat definitzeko egin dugun saiakera.

3. Ironia kritikoa da

Kritika zeri deritzadan argitu ondoren, nire tesiaren alde egingo dut orain: ironia-adibide oro da kritiko, edo, bestela esanda, hiztun ironiko orok dauka kritikatzeko asmoa. Horren alde egiteko, orain arte landu ditugun ironia-adibideetan kritikarik atzeman ote daitekeen ikusiko dugu aurrena. Gero, adibide zehatzagoei helduko diegu, ironia positiboaren adibidetzat aurkeztu izan direnei.

3.1. Egiazki negatiboak

Hona hemen Griceren ironia-adibide tipikoa:

A eta X adiskide izan dira gaur arte. Orain, ordea, X-k A-ren sekretu bat saldu dio A-ren laneko aurkari bati. Hori badakite bai A-k eta bai haren entzuleek ere. A-k:

[(2)] X lagun fina da. (Grice 1967a/1989, 34 or.)

Bereiz ditzagun esango balitz bezala egin den edukia eta eduki ironikoa, inplikatuak:

EBB-EDUKIA₂: X LAGUN FINA DA.

EDUKI IRONIKOA₂: X EZ DA LAGUN FINA.

Eduki ironikoko inplikatura, esaldiaren «zubi-eduki» deritzadana da (Garmendia *argitaratzeko*): estu lotua dago *ebb*-edukiari (kasu honetan, kontradiktorioak dira) eta, beraz, esaldiaren inplikaturarik gogorrena izan ohi da. Baina, ohar gaitezen, eduki hori gogorki inplikatu bada ere, horren informazioa hutsala dela: A-ren entzuleek, A-ren esaldia entzuterako, jakin behar zuten A-k ez duela uste X lagun fina denik; gainerakoan, ez ziren gai izango A ironikoki ari dela ohartzeko. Horrenbestean, X EZ DA LAGUN FINA inplikaturak ez die informazio berririk ematen entzuleei.

Inplikatura horrek bestelako lana betetzen du ironia komunikatzean: entzulea beste zenbait inplikaturatara eramaten duen edukia da —*ebb*-edukia eduki ironikoari lotzen dion zubia da.

Honako hauek dira A-k, (2) esaldia eginez, komunikatu nahi zituen gainerako inplikaturak:

EDUKI IRONIKOA₂:

Zubi-edukia₂: X EZ DA LAGUN FINA.

Eduki ironikoko gainerako inplikaturak₂: A INOZOA IZAN DA X-RENGAN SINESTEAN; EZ ZUEN HARTAZ FIDATU BEHAR.

Beraz, A-k, (2) esaldia eginez eta *ebb*-edukia₂ esango balu bezala eginez, eduki ironikoa₂ inplikatu du, eta zubi-edukia₂ erabili du eduki horretako gainerako inplikaturak seinatzeko. Gisa horretako adibide klasikoetan, hiztunaren kritika erraz aurkitzekoa da: eduki ironikoko inplikaturetan aurkitzen da.

Izan ere, X EZ DA LAGUN FINA, A INOZOA IZAN DA X-RENGAN SINESTEAN, ETA EZ ZUEN HARTAZ FIDATU BEHAR inplikatu du A-k. Eta, «norbait ez dela lagun fina»,

«norbait inozoa izan dela beste batengan sinestean» eta «norbaitek ez lukeela beste norbaitez fidatu behar» uste izatea hiru jarrera proposizional negatibo direla onartzen badugu, A-k jarrera negatiboki ebaluatzaile bat, kritiko bat, adierazi duela ikusiko dugu. Hau da, A-k norbait edo zerbait kritikatu du¹⁵.

Jakin badakigunez X-k A saldu duela orain dela gutxi, kasu honetan A-ren kritika zintzoa dela pentsa dezakegu. Baina horrekin ez dut esan nahi ironian, oro har, kritikak zintzoa izan behar duenik.

Hiztunaren kritika aise atzematen da ironia-adibide askotan. Baina bada esaldi ironiko mota zalantzarriagorik.

3.2. Positibo faltsuak

Lehenengo adibide motarekin hasteko, positibotzat hartzen diren ironia-adibide asko funtsean kritiko direla argudiatuko dut. Horretarako, har dezagun ironia positibo deritzanaren adibide arrunt bat, lehen ere aipatu dudana:

Junek azterketa bat egin berri du. Oso gaizki egin duela esan dio Ene-kori, behin eta berriz. Notak jasotzeko egunean June eta Eneko elkarrekin daude, eta biek ikusten dute Junek hamar atera duela. Enekok:

(1) Oso gaizki egin zenuen azterketa, arraioa!

Ohiko azalpenaren arabera, adibide horretan, Enekoren esaldiaren *ebb*-edukia negatiboa da. Testuinguruari begiratzuz gero, ordea, uler dezakegu Eneko ironiko izaten ari dela: esanahi literalaren bidez esanahi ironiko bat komunikatu du. Esanahi ironiko horrek ez dauka esanahi literalaren kritikotasunik, positiboa baita erabat. Hau da:

EBB-EDUKIA₁: JUNEK OSO GAIZKI EGIN ZUEN AZTERKETA

esango balu bezala eginez, Enekok honako hau inplikatu du:

EDUKI IRONIKOA₁: JUNEK OSO ONDO EGIN ZUEN AZTERKETA.

Alegia: azaleko kritikaren bidez June goraiatu nahi du Enekok. Ironia negatiboan laudorio bidez kritikatzan da; ironia positiboan, aldiz, kritika bidez goraiatzen da.

¹⁵ A-ren kritika nori zuzentzen zaion eztabaidagarria izan daiteke: X-ri (lagun fina ez izateagatik) edo A-ri berari (X-rengan sinetsi izanagatik). Ironian, pertsona edo gauza askotarikoei zuzen dakieke kritika. Kritikaren jomuga horri «biktima» deritzagu. Kasu zehatz honetan, A-ren esaldiaren biktimak X eta A, biak, direla onar dezakegu.

Honaino, badirudi adibide hori «ironia positibo» deritzenetarikoa dela, ez baitago kritikarik eduki ironikoan. Baina joka dezagun zuhur: esaldiaren testuingurua ezagututa, zer komunikatu nahi zuen Enekok (1) esaldia eginez? Zehaztu berri dugun inplikatura (JUNEK OSO ONDO EGIN ZUEN AZTERKETA) komunikatu nahi zuen, baina badirudi badela besterik ere Enekoren esaldian —Enekok beste zerbait komunikatzeko asmoa bazuela.

Gainerakoan, esaldi horrek ez luke inongo balio informatiborik izango. JUNEK OSO ONDO EGIN ZUEN AZTERKETA inplikaturak eduki nolabait hutsala du: izan ere, entzuleek Eneko ironiko izaten ari zela ulertuko bazuten, aurretik jakin behar zuten Junek oso ondo egin zuela azterketa (edo, gutxienik, ez dela egia Junek azterketa oso gaizki egin zuela). Inplikatura positibo hori balitz eduki ironikoak bere barne hartzen duen guztia, (1) ez litzateke denek dakiten zerbaiti buruzko gogoraraztea besterik izango (Garmendia & Korta 2007).

Baina testuingurua ondo ezagutzen dugunez, susma dezakegu badirela Enekok inplikatu nahi izan dituen beste zenbait inplikatura ere. Esate baterako: ENEKO KOKOTERAINO DAGO JUNEREN KEXUEZ; EZ DIO GEHIAGO SINETSIKO; JUNE TUNTUNARENA EGITEN ARITU DA, eta abar. Inplikatura horiek guztiak, Enekok (1) ironikoki egin duelako komunikatu dira: EDUKI IRONIKOA₁-en parte dira.

Azken baieztapen hori zalantzan jar lezake batek baino gehiagok. Izan ere, badirudi badela JUNEK OSO ONDO EGIN ZUEN AZTERKETA gainerako inplikaturetatik bereizten duen zerbait. Hain zuzen, beren arreta inplikatura horretan jartzen dutelako diote autore askok gisa honetako ironiak positiboak direla —berezia ez ezik bakarra dela uste dute-eta.

Lehenengo inplikatura berezia da, *ebb*-edukiari estu lotua dago-eta: bien edukiak kontraesanean daude. Gauzak horrela, *ebb*-edukia eduki ironikoari lotzen dion inplikatura da: esaldiaren zubi-eduki deritzadana da.

Hortaz, prest nago lehenengo inplikaturak zerbait berezi baduela onartzeko, baina horrek ez ditu beste balizko inplikatura batzuk eduki ironikotik erauzten. Enekok komunikatu nahi zuena ez dugu osoki ulertuko beste zenbait inplikatura atzeman arte.

(1) esaldiaren azterketa, gisa honetakoa izango litzateke, beraz:

EBB-EDUKIA₁: JUNEK OSO GAIZKI EGIN ZUEN AZTERKETA.

EDUKI IRONIKOA₁:

Zubi-edukia₁: JUNEK OSO ONDO EGIN ZUEN AZTERKETA.

Eduki ironikoko gainerako inplikaturak₁: ENEKO KOKOTERAINO DAGO JUNEREN KEXUEZ; EZ DIO GEHIAGO SINETSIKO; JUNE TUNTUNARENA EGITEN ARITU DA.

Zubi-edukiak batetik, eta Enekoren esalditik inferi daitezkeen gainerako inplikaturek, bestetik, osatzen dute Enekok komunikatu nahi izan duen eduki ironikoa. Eta, horiek guztiek osaturiko eduki ironiko horretan, aise aurkituko dugu bila genbiltzan ezaugarria: Enekok June kritikatu du eduki ironikoarekin —horratx gure jarrera kritikoa.

Beraz, adibide horiei positibo baderitze ere, gainerako ironia-adibideak bezain kritiko dira muinean.

3.3. Absurdo osatugabeak

Hona hemen aurrekoak baino korapilatsuagoa den adibide bat:

S eta G autoan doaz, S gidari eta G aldamenean. Aparkalekura iritsi dira, eta hutsik dago, libre. G-k:

(4) Ez da erraza izango aparkatzeko lekua aurkitzea.

Kritikarik gabeko ironia-adibidetzat proposatu zaigu¹⁶ hori. Azalpen tradizionalaren arabera, G-k jarrera negatibo bat adierazi du «literalki», eta inondik inora negatiboa ez den zerbait komunikatu ironikoki. Hori onartzeak arazoak ekarriko lizkioke nire planteamenduari.

Azter dezagun adibide hori gure tresnekin: G-k EZ DA ERRAZA IZANGO APARKATZEKO LEKUA AURKITZEA esango balu bezala egin du. Horraino ironiaren bidean ondo goazela dirudi. Baina badakigu zein den adibide ironikoen ematen duten pausoa puntu honetan: eduki bat *ebb*-eginez beste eduki bat komunikatzen dute.

Orain, zein da G-k (4) esaldia eginaz komunikatu nahi duen edukia? Daukagu testuinguruarekin, ez da erraza esaten. Badaukagu eduki bat, *ebb*-egindakoaren aurkakoa: ERRAZA IZANGO DA APARKATZEKO LEKUA AURKITZEA. Baina, lehen ere esana dugunez, tribiala litzateke G-k hori komunikatu nahi izatea; izan ere, G *ebb*-egiten ari dela jabetzeko, S-k jakin behar du G-k uste duela erraza izango dela aparkatzeko lekua aurkitzea. Alegia, ironiko izaten hasterrako nabaria izan behar du bai G-rentzat eta bai S-rentzat erraza izango dela aparkatzea, eta biek (edo, behintzat, G-k) hori uste dutela. Proposizio hori ezin da izan, beraz, G-k komunikatu nahi duen guztia.

Hori bakarrik ez bada, orduan zer da? Ematen zaigun testuinguruan oinarrituta, ezin atzeman dezakegu G-k zer komunikatu nahi izan duen. Informazio gehiago gabe, badirudi G-k egindako esaldia zentzugabekeria hutsa dela

¹⁶ Balizko kontradibide hau Salvatore Attardok proposatu dit, eta esker oneko natzaio horregatik.

—edo, gehienez ere, ohar bat, guztiz begi-bistakoa den gauza baten gaineko gogoraratze bat.

Puntu hori argiago uzteko, begira diezaiogun une batez Griceren adibide bati:

A eta B kalean behera doaz oinez, eta leihoa txikituta daukan auto bat ikusten dute. B:

[(5)] Begira, auto horrek osorik ditu leiho guztiak.¹⁷

Gricek ondo dioenez, absurdoa litzateke B-k esaldi hori egin eta, ironiaren bidez, aurkakoa komunikatu nahi izatea. Ironiak ez du horrela funtzionatzen: ironiaren bidez jarrera kritiko bat komunikatzen da, nahitaez. Begira, bestela, Wilsonen eta Sperberrek ematen diguten adibide horren aldaerari:

Paseo bat ematera atera garenean, kexuka hasi natzaizu, nire kalea hondatutako autoen zabortegei bihurtu dutela-eta. Gauzak asmatzen ari naizela esan didazu: autoek itxura ona dutela uste duzula. Orduantxe, leihoa txikituta daukan auto baten aldamenetik pasatu gara, eta zera esan dizut:

[(5b)] Begira, auto horrek osorik ditu leiho guztiak.¹⁸

Aldaera hori bai, hori ironikoa dugu dudarik gabe. Wilsonen eta Sperberrek esaten digutenez, (5) «ironiko bihurtzeko behar den guztia, oihartzunezko elementu bat eta horri lotutako jarrera isekazkoa edo mespretxuzkoa da»¹⁹. Nire planteamenduan oihartzunari ez diot nahitaez beharrezko izatea onartzen ironian, nahiz eta baduen garrantzirik (ikus Garmendia 2010): eduki bat *ebb*-egin da komunikaturiko edukari zuzendutako kritika gehitzean sortu da ironia.

Itzul gaitezen aurreko adibidera: G-ri beste zerbait komunikatzeko asmorik egotzi ezean esaldi horrek zentzurik ez duela esan dugu. Txikitutako leiho-dun autoaren adibidean bezala, G-ren esaldiari inplikatura kritikoak nola gehitu, hala bihurtuko litzateke ironiko. Ikus dezagun, bestela, zer gertatzen den adibideari testuingurua aldatuz gero:

S eta G autoan doaz, S gidari eta G aldamenean. Aparkalekura iritsi aurretik, S esan eta esan aritu da ez dela erraza izango aparkatzeko lekurik aurkitzea. Aparkalekura iritsi dira, eta huts-hutsa dago, leku librez bete. G-k:

(4b) Ez da erraza izango aparkatzeko lekua aurkitzea.

¹⁷ «Look, that car has all its windows intact.» (Grice 1967b/1989, 53 or.)

¹⁸ «Look, that car has all its windows intact.» (Wilson & Sperber, 1992: 61 or.)

¹⁹ «Thus, all that is needed to make (7) ironical is an echoic element and an associated attitude of mockery or disapproval». (ib.)

Itxura hau hartzen du (4) adibidearen aldaera horrek gure teoriaren arabera aztertuta:

EBB-EDUKIA_{4b}: EZ DA ERRAZA IZANGO APARKATZEKO LEKUA AURKITZEA.

EDUKI IRONIKOA_{4b}:

Zubi-edukia_{4b}: ERRAZA IZANGO DA APARKATZEKO LEKUA AURKITZEA.

Eduki ironikoko gainerako inplikaturak_{4b}: S ASPERGARRIA DA, BETI KEXU BAITA; GAURKOAN ERE EZ DU AMORE EMAN APARKALEKURA IRITSI ARTE, ETA ARRAZOIRIK GABE GAINERA, AGERIAN GERATU DENEZ.

(4b) bai, ironia-adibide argia da. G-k *ebb*-egin duen edukia (4) adibidekoarenaren berdina da. Balorazio positibodun proposiziotzat eskaini digutena ere erabili du: ERRAZA IZANGO DA APARKATZEKO LEKUA AURKITZEA. Baina proposizio hori ez da G-k komunikatu duen bakarra, hori zubi-edukitzat erabili baitu, eduki ironiko osoa komunikatzeko. Eta eduki ironikoa kritikoa da.²⁰

Beraz, zenbait testuingurutan (4) ez da ironikoa; ironiko den kasuetan, kritika atzemango dugu eduki ironikoan.

Bada beste adibide bat, aparkalekuaren adibidearen oso antzekoa dena, eta gure sailkapen honetan parekotzat duguna:

Bere brokerrak hirugarren aldiz deitu dio gaur goizean Iboni, espero ez zituen irabaziak jaso dituela esateko:

[(6)] Sentitzen dut berriro molestatzea.²¹

Adibide hori ere ironia positiboaren kasutzat eskaintzen zaigu. Hiztunak, (6) esaldia eginez, Iboni zerbait positiboa komunikatu nahi dio: pozik dagoela berriro deitu behar izan diolako, albiste onak baititu. Kontra-adibide horrek aurrekoaren mehatxu bera egiten dio nire teoriari: horra kritikarik gabeko iro-

²⁰ Beste edozein testuinguruk ere balioko luke, baldin eta kritika gehitzen badio esaldiari. Adibidez:

T1: S oso gidari txarra da. Bereziki txarra da aparkatzen. Berdin dio zenbat leku daukan autoa sartzeko, beti jartzen da urduri aparkatzerakoan. G-k ondotxo daki hori, askotan pairatu ditu-eta S-ren aparkatzeko saiakerak. Erabat hutsik dagoen aparkalekura sartu dira, eta honako esaldia egin du G-k: «Ez da erraza izango aparkatzeko lekua aurkitzea».

T2: G-k erosketak egitera lagun diezaiola nahi du S-k. G-k makina bat aitzakia jartzen du, ez baitauka gogorik, eta ordu garai horretan aparkatzea oso zaila izango dela esaten dio S-ri. Azkenean herrira joan dira erosketetara, eta erabat hutsik dagoen aparkalekura sartu dira. G-k: «Ez da erraza izango aparkatzeko lekua aurkitzea».

Eta beste horrenbeste testuinguru asma daitezke. Kritika alda daiteke batetik bestera, eta are kritikaren biktima ere alda daiteke (T2n G da jomuga, eta ez S). Baina, axola diona, inplikaturetan kritika gehitzen den bezain pronto esaldiaren ironikotasuna ageriko egiten dela da.

²¹ «Sorry to keep bothering you like this». (Attardo 2000, 796 or.)

nia, nire teoriaren azalpenen kontra. Baina, nire erantzuna ere aurrekoaren berdina izango da: (6) esaldia, bere horretan, testuinguru soil horrekin, ez da ironia-adibide bat. Eta, (6) ironiko bihurtzen den testuinguruetan, kritika atzemango dugu eduki inplikatuan.

Ironiatzat planteatzen dutenen argudio nagusia intuitiboa da: (6), diote, ironikoa da intuitiboki. Horren aurrean, nire erantzuna argia da: (6), bere horretan, bromatzat har dezakegu, zerbait barregarritzat, esaldi graziaduntzat. Ironikotzat ez, ordea, inplikatura garrantzitsu batzuk sorraraziko dituen testuingururik eman ezean. (6) adibidea ironiarekin nahasteko arrazoia harekin dituen antzekotasun nabariak dira: bereziki, begien bistakoa da brokerrak ez duela esaldiaren eduki lokutiboa komunikatzeko asmorik.

Antzekotasunak horrenbeste izanda, aldaketa txiki batzuekin erraza da ikusten nola egin daitekeen adibide hori ironiko:

Ibonen brokerrak hirugarren aldiz deitu dio gaur goizean, espero ez zituen irabaziak jaso dituela esateko. Ibonek oso lehor hartu dio telefonoa: «zein demontre da orain?!». Brokerrak:

(6b) Sentitzen dut berriro molestatzea.

Aldaera oso gutxi urrutiratzen da jatorrizkotik, baina alde txiki hori nahikoa da azkeneko hori, aurrekoa ez bezala, ironikotzat hartzeko. Bi kasuetan, berdinak dira *ebb*-edukiak:

***EBB*-EDUKIA_{6/6B}: BROKERRAK SENTITZEN DU IBON BERRIRO MOLESTATZEA.**

Zer da, bada, aldaera honetan desberdin dena? Batetik, brokerrak, (6b)n, eduki lokutiboa *ebb*-eginez beste zerbait komunikatu dio Iboni, horretarako *ebb*-edukiari estu loturiko inplikatura bat zubi-edukitzat baliatuz:

EDUKI IRONIKOA_{6B}:

Zubi-edukia_{6b}: BROKERRAREN DEIAK EZ LUKE MOLESTIA BEHAR IBONENTZAT.

Eduki ironikoko gainerako inplikaturak_{6b}: IBON ATSEGINAGOA IZAN ZITEKEEN; IBONEN JARRERA MINGARRIA DA, BROKERRAK BERRI ONAK EMATEKO HOTS EGIN ETA TELEFONOAK ZAKAR HARTU BAITIO OSO.

Bestetik, nabari denez, brokerrak zerbait kritikatu dio Iboni: Ibonen jokararekiko duen jarrera kritikoa adierazi dio ironia bidez.

(6) beraz, ez da ironia-kasua, (4) ez zen bezalaxe. Adibide horri inplikaturak eta kritika gehitu ahala, ordea, berehala bihurtzen zaigu ironiko.

Gisa horretako adibideetan, beraz, kritika aurkitzea ezinezkoa da, adibide horietan hiztunak zer komunikatu nahi duen ez badakigu. Izan ere, kritikak, egotekotan, inplikaturako eduki ironikoan egon behar du. Komunikaturakoa kritiko bada adibideak ironikoak direla erakutsi dut. Zer komunikatzen den ez badakigu, zentzugabekeriak dira, zentzugabekeria bailitzateke gauza bat esan (edo *ebb*-egin) eta horren aurkakoa komunikatzea, aurkako hori erabat begi-bistakoa denean bai hiztunarentzat eta bai entzulearentzat.

4. Metafora kritikoak

Orain artekoan, nire tesi nagusia aldeztu dut: esaldi ironikoak kritikoak dira beti. Orain, pauso bat aurrera egingo dut, eta zera aldarrikatuko dut: kritika ezaugarri garrantzitsua da ironia metaforatik bereizteko.

Romeok dio:

(7) Julieta eguzkia da.

(7) esaldia egitean, Romeok ez du horren eduki lokutiboa *esan*, baizik eta esango balu bezala egin du, nire teoriaren hitzetan, ez dio-eta bere burua eduki horri atxiki. Beraz, honako hauek dauzkagu:

EBB-EDUKIA₇: JULIETA EGUZKIA DA.

EDUKI METAFORIKOA₇: JULIETAK EPELTZEN DU ROMEOREN MUNDUA; ROMEOREN EGUNA JULIETAREKIN HASTEN DA; JULIETAREN ALTZOAN SOILIK HAZ DAITEKE ROMEO.

Honaino, esaldi ironikoenaren egitura berdin-berdina du. Zein da, bada, (7) esaldiaren eta orain arte aztertu ditugunen arteko desberdintasuna? Hots, zergatik diogu azken hau eduki metaforikoa dela, eta ez ironikoa? Bada ez dagoelako kritikarik eduki metaforikoa₇-n.

Baina bada inplikatura bidez kritika komunikatzen duen metaforarik ere. Adibidez:

Reginak ezin du bere logelako leihoa itxi. Antonio semeari eskatu dio laguntzeko. Antonioniok hain gogor bultzatu dio leihoari, puskatu egin baita kristala. Reginak:

(8) Hau da hau basajauna.

Reginak ez du (8) esaldiaren eduki literala *esan* —Antonio egiaz basajaun bat dela, haitzuloetan bizi den gizon indartsua—, baizik eta eduki hori esango balu bezala egin du, eta beste eduki bat inplikatu:

EBB-EDUKIA_g: ANTONIO BASAJAUNA DA.

EDUKI METAFORIKO_{A_g}: ANTONIOK INDAR GEHIEGIZ BULTZA DIO LEIHOARI.

Adibide horretan, hiztunak eduki bat esango balu bezala egin du, beste eduki bat inplikatu du, eta bigarren eduki horretan kritika argia atzeman dezakegu. Eta, hala eta guztiz ere, (8) metafora bat da, ez ironia.

Metaforak erabil daitezke kritikatzeko. Baina ez da kritika esaldi bat metaforiko egiten duena. Horrela, erauz dezakegu kritika (8)tik, eta ez dugu haatik metafora galduko:

Reginak ezin du bere logelako leihoa itxi. Antonio semeari eskatu dio laguntzeko. Antoniok erraz-erraz itxi du leihoa, ia indarrak egin beharrik gabe. Reginak:

(8b) Hau da hau basajauna.

Adibidearen aldaera honetan, Reginak eduki bat esango balu bezala egin eta beste bat inplikatu du:

EBB-EDUKIA_{8b}: ANTONIO BASAJAUNA DA.

EDUKI METAFORIKO_{A_{8b}}: ANTONIOK INDAR HANDIA DUELA ERAKUTSI DU.

Kritika desagertu zaigu, baina metafora ez.

Aitzitik, esaldi ironikoetan, kritika galtzen dugun bezain azkar galtzen dugu ironia —4-4b, 5-5b eta 6-6b adibideetan ikusi dugunez. Horrenbestez, kritikak bereizten ditu ironia eta metafora, kritika beharrezkoa baita ironian eta aukerakoa metaforan.

Zenbaitetan, muga-mugako adibideak aurkituko ditugu, eta ez zaigu erraz egingo esatea inplikaturiko edukia metaforikoa ala ironikoa den. Bitarikoa ere izan daiteke, ironikoki erabilitako metaforetan adibidez:

Reginak ezin du bere logelako leihoa itxi. Antonio semeari eskatu dio laguntzeko. Antoniok hain gogor bultzatu dio leihoari, puskatu egin baita kristala. Reginak:

(8c) Eskerrik asko, basajaun horri!

Alabaina, adibide horretan ere, erauz genezake metafora, eta esaldi ironiko bat izango genuke oraindik:

Reginak ezin du bere logelako leihoa itxi. Antonio semeari eskatu dio laguntzeko. Antoniok hain gogor bultzatu dio leihoari, puskatu egin baita kristala. Reginak:

(8d) Eskerrik asko, mutil indartsu!

Baina ezin da kritika erauzi ironia galdu gabe:

Reginak ezin du bere logelako leihoa itxi. Antonio semeari eskatu dio laguntzeko. Antoniok erraz-erraz itxi du leihoa, ia indarrik egin beharrik gabe. Reginak:

(8e) Eskerrik asko, basajaun horri!

(8e') Eskerrik asko, mutil indartsu!

Ironian eta metaforan, bietan, *ebb*-eduki bat eta eduki inplikatu bat dauzkagu. Ironian, kritika ere nahitaez izango dugu.

5. Ondorioak

Ironia azaltzeko hurbilpen asko eta asko aurkeztu da Pragmatikan. Badira haatik autore gehienek onartzen dituzten bi puntu: hiztun ironikoak ez du esaldiaren eduki lokutiboa *esaten*, eta esaldi ironikoak kritikoa izan *ohi dira*.

Bigarren baieztapen hori gogorrago baietsi beharko litzatekeela ondorioztatu dut hemen: ironia beti da kritikoa. Horretarako, balizko ironia positiboak ere egiaz kritiko direla erakutsi dut.

Kritika esaldi ironikoen osagai nahitaezkoa denez, are baieztapen gogorrago egin dezaket: ironiaren ezaugarri bereizlea da kritika, ironia eta beste zenbait *ebb*-kasu bereizteko aukera ematen diguna. Bereziki, ironia eta metafora bereizteko aukera ematen digu kritikak.

Erreferentziak

- ATTARDO, SALVATORE (2000), «Irony as relevant inappropriateness». *Journal of Pragmatics* 32: 793-826.
- BOUCHER, JERRY & OSGOOD, CHARLES E. (1969), «The Pollyanna hypothesis». *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 8: 1-8.

- CLARK, HERBERT H. & GERRIG, RICHARD J. (1984), «On the pretense theory of irony». *Journal of Experimental Psychology: General* **113** (1): 121-126.
- GARMENDIA, JOANA (2010), «Irony: Making as if we pretend to echo». *First International Symposium on the Linguistic Approaches to Funniness, Amusement and Laughter* kongresuan aurkezturiko hitzaldia, Łódź (Poland).
- (argitaratzeko), «She is (not) a fine friend. «Saying» and criticism in irony». *Intercultural Pragmatics*.
- GARMENDIA, JOANA & KORTA, KEPA (2007), «The point of irony». In M. Aurnague, K. Korta & J. M. Larrazabal (arg.), *Language, Representation and Reasoning*, Bilbo: UPV-EHU, 189-200.
- GRICE, PAUL (1967a), «Logic and conversation». In P. Grice, 1989, 22-40 or.
- (1967b), «Further notes on logic and conversation». In P. Grice, 1989, 41-57 or.
- (1989), *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press, Cambridge (MA).
- HAVERKATE, HENK (1990), «A speech act analysis of irony». *Journal of Pragmatics* **14**: 77-109.
- KORTA, KEPA & PERRY, JOHN (2006a), «Varieties of minimalist semantics». *Philosophy and Phenomenological Research* **LXXIII** (2), 451-459.
- (2006b), «Pragmatics». In Edward N. Zalta (arg.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2006 Edition).
- (2007), «How to say things with words». In Savas L. Tsohatzidis (arg.), *John Searle's Philosophy of Language: Force, Meaning, and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 169-189 or.
- KREUZ, ROGER J. & GLUCKSBERG, SAM (1989), «How to be sarcastic: The echoic reminder theory of verbal irony». *Journal of Experimental Psychology: general* **118** (4): 374-386.
- KUMON-NAKAMURA, SACHI, GLUCKSBERG, SAM & BROWN, MARY (1995), «How about another piece of pie: The allusional pretense theory of discourse irony». *Journal of Experimental Psychology: general* **124** (1): 3-21.
- PERRY, JOHN (2001), «Reference and Reflexivity». CSLI, Stanford.
- SEARLE, JOHN (1999), «Mind, Language and Society». Weidenfeld & Nicolson, London.
- SPERBER, DAN (1984), «Verbal irony: pretense or echoic mention?». *Journal of Experimental Psychology: general* **113** (1): 130-436.
- SPERBER, DAN & WILSON, DEIRDRE (1981), «Irony and the use-mention distinction». In P. Cole (arg.), *Radical Pragmatics*, New York: Academic Press, 295-318 or.
- (1986/95), *Relevance. Communication & Cognition*. Blackwell, Oxford.
- WILSON, DEIRDRE & SPERBER, DAN (1992), «On verbal irony». *Lingua* **87**: 53-76.